

PAISATGES DE LITERATURA RURAL
(2a. Trobada d'artistes a Les Pallargues)
Isidor Cònsul

-I-

CONSIDERACIONS GENERALS

Els manuals de geografia accentuen la varietat de paisatges que es concentren a Catalunya i remarquen, de nord a sud, de quina manera les terres batudes per la tramuntana s'oposen als aspres alpins del Pirineu i com la façana del litoral mediterrani s'oposa a l'interior ponentí, sense comptar els particularismes de la Catalunya atlàntica -la Vall d'Aran- i la fluvial dominada pel pare Ebre. Aquesta diversitat de paisatges ha multiplicat també les visions artístiques i la varietat geogràfica catalana ha trobat el seu mirall en el treball dels escriptors, ja sigui en la ploma dels poetes, en la ficció narrativa o en la mirada dels qui s'encaren a un paisatge per a transvestir-lo d'imatgeria literària.

També es podria dissenyar una geoliteratura comarcal amb els autors i obres que d'una manera voluntària, circumstancial o només de biaix, han reflectit els girs d'un paisatge determinat i el tronc d'una gent concreta. Ens adonaríem que, fidel a ella mateixa, la literatura salta polivalent i carregada d'ambigüitat. Va del ditirambe fins a l'acidesa de la crítica, del retrat realista a la visió simbòlica i de l'esforç ennoblidor a l'esperpent. Per aquesta raó, una mateixa geografia pot ser estimada, enyorada, odiada, enaltida i si cal criticada. Només depèn del punt de vista adoptat per l'escriptor.

Posats a concretar-ho en alguns elements per a una geoliteratura segarrenca n'hi hauria prou, em penso, de sumar diferents perspectives, la primera de les quals seria la dels escriptors de la terra. La jugada consistiria en destriar el sentit profund que

té la gent i el paisatge guissonenc en l'obra poètica de Jordi Pàmias i com la complexitat cerverina reviu entre la ficció i els poemes d'Isabel i Josep Solsona, de Ramon Turull, de Jaume Ferran, de Rosa Fabregat i Josep M. Madern.

La segona perspectiva s'hauria de posar en aquells itineraris amb vocació literària sobre Catalunya que, d'un costat, es presenten com un teixit interterritorial i, de l'altre, com la visió concreta de cada terra singular. Les nombroses referències que es poden espigolar en l'obra de Josep Pla, o els tres lliuraments de Visions de Catalunya (1927-29), de Josep Santamaria, o el treball mancomunat i en vuit volums de Josep Vallverdú i Ton Cirera a Catalunya visió (1868-1974), per posar tres exemples. Vora seu s'hi podrien afegir els llibres més concrets com el clàssic de Josep M Espinàs, Viatge a la Segarra (1972) i la visió de conjunt de Vidal Vidal, El país de les pomes (1988). Sense oblidar, és clar, els retalls que surten de les estades per aquests verals segarrencs de Don Rafael Amat, Baró de Maldà, així com les incursions de J.V. Foix.

Un altra coordenada s'adreçaria a les obres de ficció, narrativa i teatre fonamentalment, inspirades entre els aspres d'aquesta comarca i que fan reviure entre les seves pàgines els carrers, places i pedres de ciutats i indrets singulars. Llavors seria el moment de novel·les com ara L'estudiant de Cervera (1935), d'Alfons Maseras, El turó de les forques (1983), de Rosa Fabregat i, entre altres, Cau i foguera (1989), d'Angels Bogunyà, on pren protagonisme el conegut Carreró de les bruixes cerverí, així com de la impagable peça teatral L'alegria de Cervera (1932), de Josep M. de Sagarra.

De tota manera els espais geogràfics canvien, les ciutats creixen i es reformen i per això els miralls de la literatura esdevenen, sovint, col·leccions de fotografies

groguenques que parlen d'un temps que només pot conjuguar-se en passat. Com el record d'aquells estudiants de la Universitat de Cervera que de les planes de la novel·la d'Alfons Maseras i els actes de l'obra de Sagarra han acabat en els versos breus d'aquest poema de Josep Solsona:

Estudiants de Cervera
que aneu perseguint l'amor.
La noia eterna us espera
dolça i amb les trenes d'or,
tendra com la primavera
i us espera de tot cor.

-II-

DOS MITES DE LA TERRA PERDUDA

Entre les propostes narratives de més entitat en la literatura catalana actual sobressurt la creació de dos espais mítics profundament rurals: el Mite de Mequinensa, en l'obra de Jesus Moncada, i el Plany de la terra perduda en les novel·les i contes de Maria Barbal. La seva presentació constitueix el moll de l'os d'aquest paper de reivindicació creativa dels paisatges de literatura rural.

El gruix més important i consistent de l'obra narrativa de Jesús Moncada¹ s'ha adreçat a l'evocació del món perdut de la seva vila nadiua, l'antiga Mequinensa, situada a la confluència de dos rius, el Segre i l'Ebre, i colgada, des de 1970, sota les aigües

---

¹ .- Jesús Moncada (Mequinensa, 1941) és autor de dos reculls de contes: Històries de la mà esquerra. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1981, i El cafè de la granota. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1985. També de les novel·les Camí de sirga. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1988, i La galeria de

del pantà de Riba-Roja. A la seva recuperació mítica començà per dedicar-hi els contes més significatius d'Històries de la mà esquerra (1981) i d'El cafè de la granota (1985), tot el gruix de Camí de sirga (1988) i també un grapat de les pàgines més suggeridores de La galeria de les estàtues (1992). La construcció del pantà seguí les petges de la falla: la utopia del progrés contra una realitat forjada per segles d'història, i el mateix autor s'ha encarregat de precisar que la segona novel·la no s'inicia per casualitat el 1957. Aquell any, a més d'iniciar-se la batussa colonial d'Ifni, començaren les obres de la presa de l'embassament de Riba-Roja que havia d'inundar el poble. La vella Mequinensa, doncs, és fita i puntal en l'imaginari del narrador: hi va nèixer, s'hi va criar, hi va viure fins als vint-i-quatre anys i encara hi va, de tant en tant, a carregar piles (...) Quan parlo de Mequinensa parlo de les meves pròpies arrels, de la meva pròpia vida. De tota manera, el poble que van construir després de la presa no hi té res a veure. L'altre era un poble antiquíssim, amb un nucli medieval preciós². De l'ensulsiada personal que suposà aquest canvi en els paratges de la infantesa i la joventut en dóna fe Pere Calders, que coincidí amb Jesús Moncada treballant a la mateixa empresa editorial, al pròleg del primer recull de contes: En Jesús Moncada ha passat per l'experiència de veure desaparèixer sota les aigües (i escombrat per profundes transformacions socio-econòmiques) el món de la seva infantesa (...) En Jesús Moncada va sofrir aquest procés com si sentís que li robaven els records de la seva infantesa, en va fer un drama personal. Residia a Barcelona, però (...) feia anades i

---

les estàtues. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1992.

².- Entrevista de Xavier Moret a Jesús Moncada, Sóc un narrador d'històries. "El País" (Quadern. 13-II-1992).

vingudes freqüents i, a cada retorn, es mostrava dolgut i entristit per una pèrdua sentimental irreparable.³

L'antiga vila de Mequinensa, amb el seu nucli de carrerons estrets i tortuosos, i els senyals inequívocs d'urbanisme àrab, es convertí en una fantasmagòrica realitat submergida. Només la pètria carcassa de quatre runes al marge esquerre de l'Ebre, sota mateix de la costa del castell, recorda l'existència d'una realitat que fou bigarrada i plena d'història, ofegada per sempre sota les aigües del pantà per l'interès d'un determinat desenvolupament econòmic. Ara, la nova urbs, a la dreta del Segre, és una realitat pre-fabricada i uniforme, potser més llampant i moderna, però sense l'encant, ni el misteri, ni la pàtina del temps sobre les pedres que tenia la vella ciutat.

Els dos reculls de contes de Jesús Moncada, Històries de la mà esquerra i El cafè de la granota, poden considerar-se com les peces desaparellades del retaule costumista de la vella Mequinensa, tot i que en el primer recull hi ha narracions d'urbanisme barceloní i també hi peixen relats que s'encasten en la geografia de la nova Mequinensa. Tot i amb això, els més significatius de tots dos volums s'adrecen a reconstruir, bressats per la literatura, els contorns del món perdut, la vida d'un poble ajocat entre dues riberes, la Mequinensa de la navegació fluvial i de les mines de lignit, de les terres d'horta i de petites explotacions ramaderes, una vila de minaires, pagesos i llaüters que Moncada ha recuperat en la vitalitat d'uns personatges a voltes un punt màgics i sempre engrescats, divertits i sorneguers.

---

³.- Pere Calders, L'home i les seves lletres. Pròleg a Històries de la mà esquerra. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1981 (Pàgs. 6-7).

Camí de sirga, la primera novel·la de Jesús Moncada, s'insereix de ple en el món dissenyat per les narracions més significatives d'Històries de la mà esquerra i El cafè de la granota. El narrador ha sistematitzat els referents d'aquest món en una esplèndida novel·la i els ha situat en el marc d'una cronologia concreta, entre 1914 i 1971, per tal de contemplar els anys de màxim esplendor de Mequinensa i la seva agonia, a partir de 1957. Es a dir, des de la prosperitat de la conca minera en els anys de la Primera Guerra Mundial fins a l'ensulsiada de les darreres cases de la vila a conseqüència de la construcció del pantà.

Tot i això, la cronologia sovint s'escapa enrera per a recuperar, com una llançadora neguitosa, girs i detalls de la història anterior. Quan això succeeix, la successió dels anys penja del fil d'anècdotes peculiars i d'objectes insòlits. Es el cas, per posar un exemple, de la participació vilatana en la batalla de Tetuan (1860), explicada a partir de l'orella arranada d'Arquimedes Quintana, un dels personatges més ben trobats de la novel·la, i amb el cap segat d'un general de cavalleria casat amb Nicanora de Camps, avantpassada de notòria lubricitat de la nissaga que travessa de cap a cap la novel·la. O bé, per reportar un altre cas, la recuperació del "Mortífer", un canó de la guerra del francès guardat en el celler de la família Vidal. Les tropes del general Suchet el deixaren malmès, l'any 1814, en un bancal d'oliveres del terme, i la peça, recollida i restaurada pel rebesavi dels Vidal, encara fou útil per a la defensa de la vila en els enrenous de les guerres carlines.

Aquest canemàs històric, però, és només un decorat de rerafons, amb les referències cronològiques imprescindibles per a donar cos i consistència a l'embalum

de fets i de personatges que concorren a les seves pàgines. No es tracta, doncs, d'una novel·la històrica, sinó de la recuperació literària d'un espai, una gent, un tarannà, uns costums i una manera de fer que, un bon dia, foren sacrificats des d'un despatx de l'administració franquista en benefici d'un suposat progrés material. Des d'aquesta perspectiva, Camí de sirga es configura en la forma d'una elegia paradoxal: l'elegia per la pèrdua d'un món estimat que amaga, darrera de cada mur que les màquines ensorren, un tou considerable de vida i d'història. I l'elegia és paradoxal perquè, com ja succeïa amb els contes, l'autor no s'entreté a teixir lamentacions inútils i ha optat per recuperar, en les pàgines d'una magnífica novel·la, la sensualitat i les ganes de gresca que senyorejaven una Mequinensa liberal i un punt descreguda, atapeïda amb els tropells dels minaires i les històries dels llaüters amunt i avall de l'Ebre. Una novel·la reberta d'anècdotes, de secrets de llit, de la gresca dels bars i fins amb l'agitació, en els millors anys de la conca, d'un prostíbul impagable i d'anomenada edènica.

L'obra bascula, en un exercici constant de "flash-back", entre un present marcat per la demolició física de les cases de la vila i un matalàs de records que recuperen el seu passat més dinàmic i vigorós. El present de Camí de sirga endega l'abril de 1970 i coincideix amb el primer enderrocament i amb la mort de Pasqual de Serafí, mestre d'escacs de la Ribera i antic barrinaire d'una mina dels Torres i Camps. Aquest present segueix la lenta destrucció de Mequinensa fins a la tardor de 1971 i la mort de Carlota de Camps, darrer esqueix d'una nissaga de senyors, representant paradigmàtica d'una burgesia local que era, alhora, industrial, comercial i minera. Un present de destrucció física i biològica contrapuntat sistemàticament per l'envolament del record i el conreu de

la memòria.

La construcció del mite continua a la segona novel·la de Jesús Moncada, La galeria de les estàtues, una obra que pivota sobre dos eixos cronològics i en dos marcs geogràfics diferents. El present ve marcat per uns dies de la tardor de 1957, quan esclatà la guerra colonial d'Ifni i la mala nova neguitejà profundament les famílies que tenien fills fent el soldat. D'una manera general, aquest present de la novel·la té la ciutat de Torrelloba⁴ com a marc geogràfic i la història es concentra al voltant de dos mons: el de Dalmau Campells, estudiant de magisteri, i el de Melquíades Serrador inspector de policia. Són els personatges que, just començada la novel·la, es creuen en un pas de vianants i el lector veu com passen, d'un vidre a l'altre, per les ulleres d'un motorista oficial que els cedeix el pas. A la bossa esquerra de la moto s'hi amaga l'eix de la narració, exactament el detonador del podrimen en el qual s'havien de veure embolicats al cap de pocs dies⁵.

El passat, en canvi, pertany a Mequinença i es centra en una cronologia de vint anys enrere, en els temps que envoltaren la tragèdia de la guerra civil, en els mesos d'incertesa que la precediren i les setmanes d'eufòria, bretolades i revenges de la immediata postguerra. L'embolcall de la novel·la ressegueix, en "flash back" recurrents, la branca materna de l'estudiant Dalmau Campells, i el fet marca una diferència substancial amb els topants més coneguts de Camí de sirga. A la primera novel·la,

---

⁴ .- Sembla que és fora de dubte que, sota el nom de Torrelloba, Jesús Moncada disfressa la realitat de Saragossa, ciutat on passà uns anys d'estudiant.

⁵.- Jesús Moncada, La galeria de les estàtues. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1992. (Pàg.9).

Jesús Moncada refeia cent anys de la història d'un poble condemnat a desaparèixer sota les aigües d'un pantà. Ara la mirada es concreta en una nissaga familiar, la història de la qual, a banda de picabaralles menors, ve marcada per la dramàtica coincidència d'un malfat amb regust de tragèdia clàssica: el fet que pare i fill morin en circumstàncies semblants després d'un parèntesi de vint anys.

A la casa d'Agnès de Vallmajor, mare de Dalmau Campells, tot i el pas del temps, es viu encara la incertesa i el misteri que envoltà la mort del pare, Alexandre Campells. Havia estat un idealista republicà, un mestre d'idees avançades i desaparegué sense deixar cap rastre durant la guerra civil espanyola. Tots dos, pare i fill, moren traïdorament i a ganivetades, tots dos sense culpa de cap mena i tots dos a mans d'algú que els coneix de prop. Passat i present, doncs, s'agermanen en aquestes morts paral·leles, envoltades ambdues en afers bèl·lics i embolics familiars, i davant d'un únic testimoni cec: la Dama de la Pluja, una deessa romana. L'estàtua, descoberta anys enrere a la propietat familiar, colgava encara vora el Segre en els anys de la guerra civil. Vint anys després, el 1957, era arrenclerada en la galeria d'un museu de Torrelloba entre una imatge de Júpiter i un patètic centaure mutilat.

La galeria de les estàtues és una segona novel·la esplèndida, diferent de Camí de sirga i diferent també de l'enjogassament de les narracions prèvies. Una novel·la que enforteix un dels noms més sòlids de la literatura catalana actual i que contribueix a envigorir un mite d'aigua, Mequinensa i l'Ebre. Sense cap vergonya, es pot parlar del mite de Mequinença com ja ho fem en referir-nos al de Bearn o al d'Andratx quan parlem de l'obra de Llorenç Villalonga o de la de Baltasar Porcel.

*****

La mirada intensa de Maria Barbal⁶ ha aconseguit reflectir un món propi i la seva obra s'ha consolidat en pocs anys com una de les propostes amb més cara i ulls de la narrativa catalana dels darrers temps. Una trajectòria que en alguns punts sembla parenta de la de Jesús Moncada i que ha reeixit a concretar l'elegia d'un món perdut plantant-se en el moll de l'os d'una terra on la vida ha canviat vertiginosament en els darrers quaranta anys. La crisi de la societat tradicional a muntanya habita al cor de l'obra de Maria Barbal i s'hi reflecteix com un món en decadència davant dels embats de la industrialització i el capitalisme. Una ràpida evolució que ha transformat els contorns d'una vida i uns paisatges tradicionals: un món singular que s'amarava de costums antics i uns rituals entranyables extingits per la modernització agrària i una transformació econòmica que ha forçat les migracions cap a la plana i les ciutats. A hores d'ara, molts poblets del Pirineu, com els que reflecteixen les novel·les de Maria Barbal, són carcasses fantasmals, desèrtiques i a punt d'enderroc, illes de marginació i paisatges transitats, només, pels darrers testimonis d'una població mínima i revellida.

L'escriptora s'ha encarat a literaturitzar aquest fenomen de la crisi a muntanya⁷ i

---

⁶.- Maria Barbal (Tremp, 1949). Ha publicat tres novel·les Pedra de tartera (1985), Mel i metzines (1990) i Càmfora (1992) i tres reculls de narracions, La mort de Teresa (1986), Pampallugues (1991) i Ulleres de sol (1994).

⁷ Aquests darrers anys han sorgit altres plomes abocades a recuperar, encara que només sigui per a les pàgines de la literatura, els topants d'un món peculiar i en vies de desaparició. Al costat de Maria Barbal, cal posar el nom de Pep Coll, adreçat també a la geografia del Pallars (amb obres com Quan Judes era fadrí i sa mare festejava, 1986, El secret de la moixertera, 1988, La mula vella, 1989, L'edat de les pedres,

insisteix a recuperar la memòria d'un món que li és propi i que ha agonitzat lentament fins a fondre's com una candela. Per aquest camí enfilà el seu esclat a Pedra de tartera (1985), un títol que tingué la virtut d'arrodonir-se com una gemma exquisida, una petita obra mestra, una joia de virtuts singulars i una novel·la alhora frescal i cantelluda, i al mateix temps ajustada fins al darrer detall.

Com en els models de la picaresca castellana dels segles XVI i XVII, Pedra de tartera és la història d'una vida explicada des de la talaia de la vellesa: la vida de Conxa, el personatge narrador, que se'ns mostra en aparença fràgil, espantadissa, ingènua i dominada per les circumstàncies. Ara bé, a mesura que avança l'obra, el lector descobreix que la protagonista és una realitat forta, equilibrada i generosa, una dona valenta i plena de coratge davant dels problemes que la vida li ha presentat. En el present de la narració és una àvia que recorda el seu rodolar per una existència que no ha estat gens fàcil. Des d'aquesta perspectiva, el títol il·lumina eficaçment el sentit de la novel·la. Conxa és una pedra de tartera que ha rodat sense aturall de la muntanya fins al pla i pels pedregars esquerps de la vida i de la història. Una trajectòria inclement i difícil que l'ha reduïda gairebé sempre a la funció d'escarràs: a veure's separada, de joveneta, de la família immediata, a esdevenir paradigma de dona fermada al matrimoni i a ser com una nosa en una vellesa de paisatge barceloní. Una pedra eixida d'un bressol del Pallars, en el marc d'un món muntanyenc propi que acabarà perdent, i que ha rodat fins a una ciutat tan grisa i trista com la pròpia vellesa. Una Barcelona, però,

---

1990, i Muntanyes maleïdes, 1993), i altres escriptors com Joan Obiols (Esvorancs, 1987), Isidre Domenjó (Ball de nit, 1989) i Josep Espunyes que han encarat la mateixa temàtica en les geografies de l'Alt Urgell.

que té la virtut d'accentuar la nostàlgia i la corda lírica del relat com és fàcil de capir en els paràgrafs finals de la història: Barcelona és un pa petit que s'acaba cada dia i és llet d'ampolla, molt blanca, sense nata i amb un gust primet./ Barcelona és un soroll sense paraules i un silenci pastós ple de records concrets (...)⁸.

La novel·la fou saludada amb entusiasme i, acompanyada per l'èxit, Maria Barbal s'afanyà a publicar un primer recull de contes, La mort de Teresa (1986), on recreava, en narracions breus i estètica de detall costumista, la mateixa geografia física i humana de Pedra de tartera. Narracions com un rosari de seqüències amb tonalitats clars-obscures per apuntar el perfil de vides marcades per la solitud i el tedi, per la tristesa i la submissió, a voltes patètica, a la severitat muntanyenca. Retrats de la fatalitat, històries d'arrelament, notes sobre la dificultat de fugir-ne i apunts de supervivència precària en la duresa d'un marc geogràfic atrapat en un procés agònic. Totes dues obres s'agermanaven en el voraviu d'una mateixa temàtica i amb l'esforç de recuperar retalls de vida del Pirineu lleidatà en els dos primers terços d'aquest segle.

La tercera tramesa de Maria Barbal, Mel i metzines (1990), va seguir, amb algunes variacions, el mateix esquema estructural i narratiu de Pedra de tartera. Quaranta anys després d'haver-ne sortit, empès per una força que barreja la necessitat i la nostàlgia, Agustí Ribera, cabaler de casa Llucià d'Olp, retorna des de París a la geografia on nasqué, s'esquerà i es féu adult. Es un personatge que voreja els setanta i davant d'un paisatge que li és essencial, es deixa gronxar pels records i refà els topants d'una biografia que barreja mel i metzines com indica el títol de la novel·la.

---

⁸.- Maria Barbal, Pedra de tartera. Editorial Laia. Barcelona, 1985 (Pàg. 122-124).

L'obra s'estructura en dues parts ben diferenciades per la tècnica, el "tempo" i fins per l'estratègia de la narració. A la primera, el lector segueix la tirada d'una narració absolutament lineal, conduïda per la transcripció d'unes cintes enregistrades pel protagonista sota l'estímul de la seva filla. A la segona part i en absència de la noia, l'escriptura d'un manuscrit substitueix el fil de les gravacions. En el primer tram, la veu d'Agustí Ribera avança mandrosament pels records de la infantesa i la joventut fins poc abans de la Guerra Civil Espanyola. A la segona part, en canvi, la novel·la pivota a cavall de dos temps i l'exercici memorialístic s'amalgama i es dilueix amb el present de la narració. Es tracta, però, d'un ara mateix sempre lligat amb el món essencial del passat, acarat amb el rastre d'uns fantasmes que perviuen tenaçment, nodrit per l'ombra enrunada d'una casa que esdevé mítica i per la tirallonga agredolça dels records. La novel·lista aprofita per barrejar-hi literatura de costums i apunts antropològics, detalls referits als ritmes del treball a muntanya, aspectes festius i determinats costums religiosos.

Càmfora sembla, per ara, el cim de la narrativa de Maria Barbal. La novel·la d'una tragèdia configurada sobre odis endogàmics i familiars, característics, d'altra banda, de les societats rurals. El tema ja s'apuntava a Mel i metzines amb els problemes entre el cabaler protagonista i el seu germà, i a Càmfora agafa de ple els personatges fonamentals de la narració. Un conflicte que destaca per l'encertada creació dels actants: Leandre, un pare dèspota i tirànic; Maurici, un fill acovardit i frustrat per l'omnipotència paterna; i Palmira, esposa de Maurici i la veritable protagonista de la novel·la. Es una dona intuïtiva i intel·ligent que s'afanya a defensar la

pròpia llibertat davant de l'egoisme agressiu i capriciós del sogre. En un pla més discret, però tanmateix importantíssim, queda una altra branca familiar: la filla gran de Leandre, Sabina, i el seu marit Frederic.

L'argument s'inicia a Torrent, un poble del Pallars, i comença amb un cop de geni i de prepotència paterns que porten el tercet familiar dels Raurill -Leandre, Maurici i Palmira- a traslladar-se a Barcelona. Es una jugada impulsiva, estranya i barroera, que li fa malvendre una part de la hisenda i bescanviar el conreu de la terra per una botigueta a l'Eixample. Anys després, quan els embolics del pare ordenin un retorn a la casa pairal i a l'agre de la terra pirinenca, la Palmira, allixonada per la realitat i per la perspectiva d'un futur barceloní que, malgrat tot, entreveu esperançador, decideix plantar cara a la vida i romandre a ciutat. Es un gest de dona forta que assumeix el repte de tirar endavant tot i la nosa d'un marit esporuguit i haver de fer front a una ruïnosa situació econòmica. Per aquí s'obre la lliçó més universal de Càmfora, l'encarament dels personatges amb el seu aïllament radical, la solitud davant del naufragi de cadascú i de les successives derrotes de la vida. Càmfora és també una novel·la enriquida pel rerafons simbòlic que suggereix el títol. Les boletes blanques de càmfora sintetitzen, alhora, l'amor i el rebuig casolà: defensen de l'arna la roba desada a la calaixera i, per un altre costat, l'olor freda i penetrant és com els odis familiars que es coven profundament fins que esclaten en forma de tragèdia.

Càmfora també suposa el pas de la ruralia pallaresa cap a geografies de ciutat. Barcelona ja surt a Pedra de tartera, però la seva presència és fugissera i preludi d'absoltes: l'alenada elegíaca d'una Conxa que sap que és a l'últim graó abans del

cementiri. A Càmfora, en canvi, Barcelona és una presència viva i un paisatge novel·lesc amb un gruix tan important com l'essencialitat del Pallars. La ciutat treu el nas en el tomb dels anys seixanta i s'omple de detalls costumistes d'una època que coincideix cronològicament amb l'arribada de Maria Barbal a ciutat, quan tenia catorze anys, per a seguir els estudis de batxillerat que havia encetat a Tremp⁹.

Aquest mateix paisatge urbà omple una part substancial de les cinc "nouvel·les" que configuren Ulleres de sol (1994), al mateix temps que s'aprimen les referències al món pallarès que fins ara li era característic. Només s'aprimen, perquè encara hi són. Només cal resseguir algunes de les narracions i deixar-se caure, sobretot, en el repàs de la vida que emprèn la protagonista de L'àlbum, un personatge que esdevé una síntesi de Conxa, de Pedra de tartera, amb la maduresa i el punt de rebel·lia de Palmira a Càmfora.

Una narrativa, doncs, que ha evolucionat dels aspres pallaresos fins a la quotidianitat de la selva urbana, una literatura dramàtica que es carrega de tendresa i, sens dubte, un dels punts en dolç del panorama actual de la novel·lística catalana.

Isidor Cònsul

---

⁹ .- Maria Barbal arribà a Barcelona el 1965. Ha deixat testimoni literari dels primers records, així com les successives barcelones que ha anat coneixent a la narració Camins de ciutat. Dins el volum col·lectiu Barcel·lones. Edicions de l'Eixample. Barcelona, 1989.